

Проф. д-р Гордана Лажетик

**Приказ
на учебникот
Судско право – второ изменето и дополнето издание од авторите
Акад. Владо Камбовски, Бобан Мисоски и Дивна Илиќ Димоски**

Второто изменето и дополнето издание на учебникот „Судско право“ од авторите Акад. Владо Камбовски, Бобан Мисоски и Дивна Илиќ Димоски излегува во вистинско време имајќи ги предвид измените во законските текстови од областа на правосудството по основ на идентификуваните стратешки цели содржани во Стратегијата за реформа на правосудниот сектор за периодот 2017-2022 година со Акциски план. Авторите со право наведуваат дека основни детерминанти на судските реформи и компаративно и кај нас е почитување, инкорпорирање и усогласување на домашното законодавство, постапување и одлучување, заштита и гаранции согласно со релевантните европски стандарди. Во учебникот соодветно се разработени принципите во однос на правото на независен и непристрасен суд и застапеностаа на монистичкиот систем во примената на меѓународните норми и стандарди како непосреден извор на судското право.

Со право, авторите укажуваат на фактот дека судот е моќен инструмент на правдата, тој го толкува и применува правото и на тој начин овозможува гарантирање на универзалните човекови вредности. Нагласувајќи дека судството може да ја оствари својата функција само со доследно почитување на начелото за поделба на власта, авторите наведуваат аргументирана експликација која наведува на заклучокот дека само во демократска правна држава граѓаните уживаат делотворна заштита преку поставеност на судството како самостојна и независна власт. Изразувајќи го својот став дека владеењето на правото е тесно поврзано со слободата на поединецот, авторите во учебникот разработуваат своевидна трипартитна структура поврзана со судството како една од трите власти, судиите како поединци носители на судската функција коишто преку правораздавањето во голема мера влијаат врз конкретните ставови и перцепциите за судството и судењето како процес на имплементација на материјални и процесни норми во конкретни случаи.

Особен придонес трудот дава во однос на аспектите поврзани со судската заштита на човековите слободи и права, осврнувајќи се врз природните права на човекот како основни државно-правни постулати, па преку обврската на државата да ги обезбеди основните слободи и права, сè до еднаквиот пристап пред судот и гаранциите што го чинат правото на правично судење, како и заштитата што ја нудат управните судови и Уставниот суд на РСМ.

Авторите посветуваат посебно внимание на статусот на судијата како персонификација на судската власт, преку детална елаборација на сите аспекти поврзани со изборот, имунитетот, мандатот, правата и обврските, но и основите за дисциплинска одговорност.

Особен придонес за читателот трудот дава во делот каде што се разработува толкувањето на нормите од страна на судијата. Според авторите, преку судските одлуки се одразува начинот на толкување на законските одредби, при што толкувањето се сфаќа како мисловен, спознаен и логички процес на утврдување на вистинското значење на нормата и сите нејзини елементи имајќи предвид дека утврдувањето на смислата на законот мора да поаѓа од дијалектичкото единство на правниот текст и неговата внатрешна содржина. Аргументирајќи ја смислата на општата теорија на диференцијација и консолидација, авторите укажуваат дека при донесување на одлуката, умешноста на судијата се огледа и во изборот што го направил помеѓу повеќе различните законски пропишани алтернативи, индивидуализирани според околностите на конкретниот случај.

Водејќи сметка за тенденциите за одбегнување на судската постапка и разрешување на настанатите повреди на правните норми на вонсудски начин, авторите должно внимание им посветуваат на алтернативните начини за разрешување на споровите, со што ги запознаваат читателите со предностите и ризиците од алтернативното/вонсудско постапување и одлучување, зголемената улога на оштетениот и спецификите на ресторативната правда.

Учебникот „Судско право“ – второ изменето и дополнето издание, опфаќа текст од 315 страници пишуван во компјутерска техника со нормален проред и стандарден слог на буквите. Во прилог на учебникот е даден попис на избрана литература од домашни и странски автори, а во самиот текст во фусноти е наведена и поширока литература со која се користел авторот или со која упатува на интересни содржини за читателот на трудот.

Материјата обработена во трудот е поделена во девет глави, а секоја глава на поднаслови што на читателот му овозможуваат лесно да дојде до материјата што непосредно го интересира.

Во првата глава од учебникот што носи наслов „Поим и предмет на судското право и науката за судско право“, се обработуваат општите проблеми што инаку му припаѓаат на секој учебник и го воведува студентот во материјата.

Во оваа глава се расправа за значењето на судското право како посебна научна дисциплина, како и предметот на судското право. Авторот на читателите им ја објаснува посебноста на судското право како научна дисциплина, притоа пропуштајќи критички да се осврне и кон теоретските стојалишта што го негираат субјективитетот на судското право како самостојна гранка на правото. Авторот истакнува дека при проучувањето на правните дисциплини не може да се заобиколи прашањето за нивната примена, односно наведува дека при проучувањето на позитивното право нужно е потребно да се согледа и улогата на судот, било тоа да е непосредно преку разгледувањето на правните гранки што го проучуваат постапувањето пред судот, било тоа да е посредно, односно преку проучувањето на правните гранки во чиј домен судот се јавува како последен механизам во случаите на исцрпување на предвидените правни механизми во рамките на другите субјекти или органи на управата кои што се проучуваат од страна на овие гранки на правото (Камбовски, Мисоски, Илиќ Димоски, 2020, стр. 9). Понатаму, во оваа глава авторот ги претставува и изворите на судското право, пред се, осврнувајќи се врз домашните и меѓународните позитивно-правни извори со кои се уредуваат судовите и судската функција. Во последниот дел од оваа глава

авторот ги обработува начелата врз кои што почива судското право, завршувајќи со констатацијата дека судското право претставува една млада, но самостојна научна дисциплина. Тој констатира дека судското право ги исполнува сите услови за постоење на една наука, и тоа: самостоен предмет на проучување – пред се систематското проучување на судот и неговата функција на пресудување и заштита на човековите слободи и права, а со тоа и остварување на правдата како врвен идеал кон кој се стреми секој правен систем; изградена методологија и посебни методи на истражување – преку догматско-јуридичкиот, социолошкиот, политолошкиот и методите на комуниколошките науки; и конечно преку создавање на логичен и развиен категоријален систем на научни поими меѓу кои се судот судијата, судскиот систем, пресудувањето и донесувањето на судски одлуки (ibid стр. 40 и 41).

Втората глава под едноставен наслов „Суд“ во себе ја инкорпорира генезата на судот како централна категорија во судското право. Така, во рамките на оваа глава авторот најпрвин го прикажува судот во најстариот – античкиот период, за понатаму да продолжи со изнесување на основните карактеристики на судот како државен орган во рамките на римскиот период. Развивокот на судот во текот на средниот век го презентира низ судските органи во текот на Отоманската империја и пред се на македонските народни судови и македонското обичајно право. Во рамките на оваа глава авторот се занимава и со трансформацијата на судот по Француската буржоаска република во институција што е задолжена за заштита и остварување на основните човекови права и слободи, функција што во голема мерка судот треба да ја има и во современите правни системи. Конечно, авторот во оваа глава се занимава и со современата поставеност на судот во рамките на правниот систем, пред се разгледувајќи ја и улогата на судот како ко-законодавец и остварувач на идејата за “исправно” право.

Третата глава насловена како “Судска власт и судска функција” всушност е делот во кој авторите го лоцира судот како јавна служба на правдата, и ја допира либерално демократската концепција на поделба на власта, при што го разгледува и односот помеѓу судот и останатите гранки на правниот систем.

Во рамките на оваа глава авторот наведува дека иако постои определен дуализам помеѓу поимите судска власт и судска функција, сепак потребно е во современите правни системи судската функција и судската власт се повеќе да се приближат меѓусебе. Ова во насока дека иако судот претставува самостојна и независна трета власт, независна од законодавната и извршната власт, сепак судот претставува и врши и определена функција, а таа е примената на правото, такво какво што е. Токму затоа, судот мора да располага со инструменти за заштита на поединецот од законите со кои се засегаат и ограничуваат уставно загарантираните човекови слободи и права на поединецот, со што, всушност, судот во современите услови се трансформира во јавна служба на правдата (ibid стр. 94).

Четвртата глава е посветена на судската заштита на човековите слободи и права при што наведува дека всушност судот е таа институција кој што е задолжена за заштита на човековата слобода и на правата. Всушност, авторите во оваа прилика се определуваат за концепцијата на човековите права како природни права за чија што заштита и нивно гарантирање се јавува судот преку својата функција за остварување на правата. Во подолниот дел на оваа глава авторите ги лоцираат и

некои од основните т.н. современи права на човекот предвидени со Меѓународните стандарди, пред се со Европската конвенција за човековите слободи и права, и тоа правото на правично судење, правото на независен и непристрасен суд, правото на избор на “природен” судија и правото на судење во разумен рок. Конечно, се осврнуваат и врз уставно-судската заштита на човековите слободи и права, правилно лоцирајќи ја дејноста на уставниот суд при заштитата на Уставно загарантираните права како дел од судската функција на правораздавање.

Петтата глава насловена како “Судски систем” се занимава со организацијата на судовите во Република Северна Македонија. Воведот на оваа глава накратко се занимава со развитокот на судскиот систем на Македонија во рамките на поранешна СФРЈ, за понатаму да продолжи со детална експликација на организацијата, составот и надлежноста на судските институции во Република Северна Македонија, започнувајќи од највисокиот – Врховниот суд, па се до првостепените судови – Основните судови. Во рамките на оваа глава од учебникот, опфатен е и составот, надлежноста, составот и организацијата на Судскиот совет на Република Северна Македонија. Конечно, како неспорна целина од судскиот систем во рамките на оваа глава е обработено и финансирањето на судовите и административно-техничкото работење на судовите преку презентирањето на Судскиот буџет и судската управа.

Изборот, разрешувањето, престанокот, дисциплинската одговорност на судиите, како и нивните права и имунитетот на судиите е сместен во рамките на шестата глава од учебникот насловена како “Судија”. Притоа, авторите во оваа глава не се задоволуваат само со едноставното определување на статусот на судиите, туку него го разгледуваат и на компаративно рамниште при што наведуваат дали и во која мерка овие меѓународни стандарди се имплементирани во националното законодавство. Од релевантните меѓународни механизми со кои се обезбедува непристрасниот и независен статус на носителите на судската функција посебно внимание им посветуваат на Основните начела на ООН за независноста на судството и Европската повелба за статусот на судиите.

Во седмата глава од овој учебник под наслов „Судење“, тргнувајќи од поимот на судење и судска постапка, во една интегрална форма се претставени начелата врз основа на кои што почива судењето како суштествен елемент на судската власт. Делот во кој практично се остварува судската функција. Притоа авторите сметајќи на доволната правна поткованост на читателите на кои што овој учебник и им е наменет – студентите на последипломските студии на Правниот факултет се занимаваат со една продлабочена анализа на мисловниот процес на судијата, така што тој во конкретниот случај е потребно да ја пронајде, а потоа и примени општата и апстрактна правна норма (ibid стр. 243). Односно, како што наведуваат авторите судијата треба да е способен да ја применува премисата “дај ми факти ќе ти дадам право”, но не на било каков начин, туку единствено на начин што би довело до надминување на спорот и до прифаќање на решението од двете спротивставени страни (ibid стр. 238 и 252). Вака конципирајќи ја оваа глава, авторите, всушност, им помагаат и ги обучуваат читателите за во иднина при нивната професионална определба полесно и правилно да го применуваат стекнатото теоретско значење.

Тргувајќи од констатацијата дека бројот на споровите што добиваат судска разрешница е рапидно зголемен во современото општество, авторите во рамките на осмата глава од овој учебник насловена како “Алтернативи на судот и судењето”, ги објаснуваат различните начини преку кои може да дојде до растоварување на судот од обемиот товар на предмети. Пред се во оваа пригода се осврнуваат врз најчесто применуваните модели за забрзување на судските постапки или на моделите преку кои е овозможено скратување на судските постапки или нивно трансферирање на други органи. Авторите констатираат дека со примената на алтернативите на судењето не може да се замени судската функцијата, туку воведувањето на овие механизми и нивната адекватна примена може да резултира со намалување на товарот на предмети врз судовите, а со тоа и отварање на можноста за судовите своите ограничени ресурси да ги насочи и фокусира кон решавање на посложените спорови со што само се зголемува квалитетот на судот при правораздавањето и остварувањето на правдата.

Последната глава на учебникот под наслов “Други институции во судскиот систем” е резервирана за останатите институции кои што се од клучно значење за функционирањето на правосудната функција. Така во оваа пригода авторите се осврнуваат на надлежностите и организацијата на Јавното обвинителство, јавното правобранителство, адвокатурата и нотаријатот во Република Северна Македонија.